

ზ. გამსახურდიას მხატვრული თარგმანის ღირებულების შესახებ

ანოტაცია: სტატიაში შეკრებილი და შეჯერებულია ზ. გამსახურდიას კონცეფციები თარგმანის ხელოვნების შესახებ, რომელიც მას გამოთქმული აქვს მონოგრაფიაში „ვეფხისტყაოსანი ინგლისურ ენაზე“ [1984] და ასევე ეხება თავის ესეებში [1991]. სტატიის ქვეთავებში სათითაოდ არის გაანალიზებული მისი ძირითადი შეხედულებები მთარგმნელობითი ხელოვნების უმნიშვნელოვანეს პრობლემებზე, იმაზე თუ რა მიაჩნია მას თარგმნილი ნიმუშების ღირსებად თუ ნაკლოვანებად.

საკვანძო სიტყვები: ფსევდოპოეტური თვითნებობა, იდეის პროფანაცია, სტილის იმპორტირება.

Khatuna Gogia

Z.Gamsakhurdia about Evaluation of the quality of Literary translations

Annotation: The concepts of Z .Gamsakhurdia about art of translation is gathered and analyzed in the article, which is given in the monography “The Knight in the panter’s skin” in English~ (1984) and also he refers in his esseys (1991). In the subtitles of the article it is separately analysed his opinion about the important problems of art of translation, he writes about what he considers to be the Strength and weakness of translated fiction.

Key words: profanation of idea, importing the style, ... translations.

„თარგმანი გამოცდაა მხატვრული თხზულებისა“ /გოეთე/.

ზ. გამსახურდიას „ვეფხისტყაოსანი ინგლისურ ენაზე“ 1984 წელს გამოიცა. წიგნის შესავალში აღნიშნულია, რომ მონოგრაფია მეცნიერის ბოლო ათი წლის შრომას იტევს. მასში ძირითადად ყურადღება გამახვილებულია რუსთველის მსოფლმხედველობის გამომხატველ სტროფებზე, სადაც იკვეთება პოეტის ფილოსოფიური და თეოლოგიური კონცეფციები ანუ მონოგრაფიის ძირითადი ნაწილი ეხება პოემის ეთიკურ-ფილოსოფიურ ინტერპრეტაციას, ტექსტის განმარტებას (ძველქართულად - „თარგმანებას“), რაც სხვადასხვა ეპოქაში სხვადასხვაგვარად ხდებოდა. რუსთველთან დაკავშირებით გაუგებრობის მიზეზიც ყოველთვის პოემის არასწორი გაგება, მისი ღრმად ეზოტერული შინაარსის ვერამოკითხვა იყო (გამსახურდია 1984, 7). ზ. გამსახურდიას ეს მონოგრაფია გამოვიდა საბჭოთა პერიოდში, როცა წმინდა მამათა საღვთისმეტყველო ნაშრომები მკითხველისთვის ხელმისაწვდომი არ იყო. მონოგრაფია აგებულია პოემის თეოლოგიური ანალიზისა და წმინდა მამათა საღვთისმეტყველო, ანტიკური პერიოდისა თუ შუა საუკუნეების ფილოსოფოსთა ფუნდამენტურ ნაშრომებთან შედარების მეთოდით. ნაშრომი რუსთაველს წარმოაჩენს პოეტ-

მოაზროვნედ, ცხადყოფს მისი მსოფლმხედველობის საფუძვლებს. საბჭოთა პერიოდის კრიტიკისთვის კვლევის მეთოდების მიხედვითაც ეს ნაშრომი სრულიად გამონაკლისი გახლდათ.

მართალია, მონოგრაფიის მთავარი ღირსება რუსთველის მრწამსისა და მსოფლმხედველობის შუასაუკუნეობრივი და რენესანსული კულტურის კონტექსტში წარმოაჩენაა, მაგრამ ზ. გამსახურდია „ვეფხისტყაოსნის“ უორდროპის, ურუშაძის, სტივენსონისა და ვივიენის ინგლისური თარგმანების ხარისხზე მსჯელობს, საიდანაც ძალიან კარგად ჩანს მისი შეხედულებები ზოგადად მთარგმნელობით ხელოვნებაზე, მხატვრული თარგმანების ღირებულებაზე. რა მიაჩნია მეცნიერს მხატვრული თარგმანის ღირსებად თუ ნაკლოვანებად? როდის არის დედნის აზრები თუ ინტონაციები სწორად გადმოტანილი ახალ ენაზე? როგორ ხდება კარგ თარგმანში ორიგინალის მსგავსი მხატვრული ეფექტის მიღწევა? რა მეთოდები და საშუალებები უნდა გამოიყენოს მთარგმნელმა მიზნის მისაღწევად? ერთი სიტყვით, როგორ თარგმანს თვლის მეცნიერი სწორ, ზუსტ, ადეკვატურ, სრულფასოვან, ეკვივალენტურ ანუ საერთო ჯამში - წარმატებულად? ამ პრობლემებს ზ. გამსახურდია თავის წერილებსა და ესეებშიც ხშირად შეჰხეხია და გასათვალისწინებელი მოსაზრებები გამოუთქვამს: „ჭეშმარიტად მაგიას ესაზღვრება მთარგმნელის ხელოვნება. თუ იგი შემოქმედებითი წვის შედეგია და არა უბრალო განმეორება. ასეთ დროს ხელხლა იშვის ნაწარმოები, იგი სუნთქავს ისეთივე პირველყოფილი სისადავითა და მშვენიებით, როგორც თავად ორიგინალი. მხოლოდ ასეთი თარგმანი არ გახდება უცხო სხეული ეროვნული ლიტერატურისათვის, მხოლოდ ასეთ თარგმანს შეიყვარებს ესთეტი კაცის მგრძნობიარე სული“ (გამსახურდია 1991, 364). მონოგრაფიაში „ვეფხისტყაოსანი ინგლისურ ენაზე“ საკმაოდ აღმოჩნდა პასუხები ამ საინტერესო კითხვებზე. ჩვენი სტატიის მიზანია მათი შეკრება-განზოგადება და თანამედროვე მთარგმნელობით ხელოვნებასთან მისადაგება.

კულტურული კონტექსტის გათვალისწინება. ზ. გამსახურდია პირველ რიგში აუცილებლობად თვლის სათარგმნი მასალის - ტექსტის - კულტურულ დეკოდირებას. ეს არის ერთადერთი გზა იმისთვის, რათა არ გავცდეთ ავტორისეულ მსოფლაქმას. ზ. გამსახურდია განიხილავს პოემის ყველაზე მნიშვნელოვან სტროფებს რუსთველის პერიოდის კულტურის კონტექსტში. მას შედარებისთვის მოხმობილი აქვს დიდძალი პარალელური მასალა. უმეტესწილად, ეს არის აღმოსავლეთის ეკლესიის, კერძოდ, კაბადოკიელ წმინდა მამათა ნაშრომები, რომელთა ნააზრევსა და ტერმინებს ხშირად ეყრდნობა რუსთაველი. ნათელი ხდება, რომ ზოგი სტროფის გააზრება მათი გაცნობის გარეშე შეუძლებელია.

თუ ნაწარმოებში არსებობს განსაკუთრებული პასაჟი, სადაც ავტორის კონცეფცია ნათლად იკვეთება, ის მთარგმნელს არ უნდა გამოეპაროს და განსაკუთრებული პასუხისმგებლობით უნდა მოეკიდოს. მაგალითად, „ვეფხისტყაოსანში“ ასეთია პირველი სტროფი. ზ. გამსახურდიას თქმით, ამ სტროფში ავტორი აყალიბებს თავის მსოფლმხედველობრივ კრედოს, რომელიც რელიგიურ-ფილოსოფიური ხასიათისაა და ტერმინოლოგიურად ამჟღავნებს ბიბლიასთან ნათესაობას, ამიტომაც იგი ზედმიწევნით ზუსტად უნდა ითარგმნოს: „ის არის გეზის მიმცემი არა მარტო აზრისმიერი, არამედ სტილისმიერი თვალსაზრისითაც. პოემის ქვაკუთხედისადმი სწორი ალღოს აღება მთარგმნელისათვის გარანტიაა შემდგომი წარმატებისა“ (გამსახურდია 1984, 40). მეცნიერის ეს შეხედულება აუცილებლად გასათვალისწინებელია ზოგადად დღევანდელი მთარგმნელებისთვისაც, რომელთა წინაშე სხვადასხვა დროისა და მიმდინარეობის ლიტერატორთა შემოქმედება დევს. საჭიროა მთარგმნელი იცნობდეს, თუ რომელ კულტურულ კონტექსტში ქმნიდა კონკრეტულ ტექსტს ავტორი და რა იყო მისთვის ნიშანდობლივი, რათა ამოიცნოს დედნის კონცეპტუალური იდეები, ნაწარმოების ფილოსოფიურ-ეთიკური საფუძვლები და ავტორის მსოფლმხედველობა. ეს ხდება ერთგვარი გასაღები ტექსტის სიღრმეების გასახსნელად.

ამრიგად, კულტურული კონტექსტის ცოდნა თარგმანის ხარისხზე უთუოდ აისახება.

„ფსევდოპოეტური თვითნებობა“. ბევრი ტერმინი „ვეფხისტყაოსანში“ ისეთივე სიზუსტით არის ნახმარი, როგორც ფილოსოფიურ ან თეოლოგიურ ქმნილებაში“ (გამსახურდია 1984, 45). ეს ეხება ისეთ სიტყვებს, როგორიცაა: „რომელმან“, „სამყარო“, „ქვეყანა“, „სული“, „სახე“, „გვარი“, „ტომი“, „ხატი“, „უცნაური და უთქმელი“, „ერთარსება ერთი“, „მზიანი რამე“, ზეგარდამო არსნი და სხვა მრავალი. მათი მცდარად წაკითხვის საფრთხე მუდამ არსებობს. ისინი ტერმინებია და არა რიგითი სიტყვები, ამიტომ არ შეიძლება ნებისმიერად ჩანაცვლდეს. იმისთვის, რომ მთარგმნელებმა მათ ზუსტი ექვივალენტები შეუსაბამონ, საჭიროა მათი გადამოწმება, როგორც ამას ზ. გამსახურდია აკეთებს. ის ეძებს რუსთველისეული ამა თუ იმ სიტყვის სიხშირეს იმ პერიოდის სხვა ძეგლებში, ადგენს მათ კონტექსტს, სემანტიკურ ნიუანსს. ამით პასუხი ეცემა კითხვას, თარგმანი ხომ არ არღვევს იმდროინდელი აზროვნების კანონიკას, რომელიც თავის დროზე მკითხველში არავითარ გაუგებრობას არ იწვევდა? გამსახურდიას თქმით: „როცა საქმე გვაქვს ფილოსოფიურ და თეოლოგიურ ტერმინებთან, მას არ უნდა მოვეპყრათ ფსევდოპოეტური თვითნებობით“ (გამსახურდია 1984, 81).

ამრიგად, იმ ტერმინების, რომლებიც ავტორის მსოფლმხედველობრივ კრედოს გამოხატავენ, თარგმანში სიზუსტით გადმოტანა აუცილებელია. ეს მითითებაც შეიძლება განვაზოგადოთ და ზოგადად მთარგმნელობით ხელოვნებაში გავითვალისწინოთ.

ლექსის კონცეფციის გადასხვაფერება-პროფანაცია. სხვადასხვა კონტექსტში ორიგინალის მთავარი ღირსება სხვადასხვაა: შეიძლება ეს იყოს აზრობრივ-ფილოსოფიური, ან სახეობრივ-მეტაფორული, მუსიკალურ-ალიტერაციული, რაც უნდა იქნეს ამოცნობილი და აუცილებლად უნდა გადმოვიდეს. ამა თუ იმ კონტექსტში მნიშვნელოვანი შეიძლება იყოს რომელიმე მათგანი, რისი ჩაკარგვაც გააბათილებს დედნის ღირსებას, ანუ თარგმანი ღირებულებას კარგავს. „რაც უფრო მეტად დაემყარება თარგმანი ჭეშმარიტ თარგმანებას (განმარტებას), მით უფრო სრულყოფილი იქნება იგი და ნაკლები იქნება საფრთხე ტექსტის დამახინჯებისა და პროფანიციისა“ (გამსახურდია 1984, 8) საჭიროა დედნის ტექსტის სიღრმის სათანადოდ გაზომვა-შეფასება, რადგან მისი არასწორი ინტერპრეტაცია - წარუმატებელი თარგმანის მთავარი მიზეზია. აზრის გადასხვაფერება მიუღებელია განსაკუთრებით მაშინ, როცა დედანი პოეტის მყარ მსოფლმხედველობას ააშკარავებს, ხოლო მთარგმნელი საშუალო გემოვნების მკითხველზე მორგების მიზნით ფსევდო სტრიქონებით ანაცვლებს მათ. ზ. გამსახურდიას სიტყვებით თუ ვიტყვით, ასეთი თარგმანი „შეკვეცილი და გაპროფანებულია“, შედარებით უმნიშვნელო იდეამდეა დაყვანილი კონცეპტუალური დედააზრი (გამსახურდია 1984, 83).

ამრიგად, თარგმანის სიავეარგის განსაზღვრა შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როცა მთარგმნელი დედნის ღირსებას სიღრმისეულად სწვდება. მთარგმნელი, პირველ რიგში, საუკეთესო მკითხველია. იგი ავტორს, როგორც ოსტატს, ძალიან კარგად უნდა იცნობდეს.

სტილის იმპორტირება. მთარგმნელმა უნდა დაიცვას ავტორის სტილისტური კონცეფციები. თარგმანს უნდა ჰქონდეს დედნის ეკვივალენტური ესთეტიკური ღირებულება. ამისათვის საჭიროა - ტროპული საშუალებების, სტილური თავისებურებების გადმოტანა და არა შეცვლა-გადასხვაფერება, სახეების ჩუქება ან წართმევა-იგნორირება. გამსახურდიას თარგმანის ნაკლულოვნებად მიაჩნია, თუ მთარგმნელი ტექსტის ლაკონურობას სიტყვამრავლობით ანაცვლებს და ტექსტში ჩაამატებს ისეთ სიტყვებსა და ფრაზებს, რაც დედანში არაა, რადგან ეს ავტორის სტილსა და სულს არღვევს, ასევე ნაკლად მიიჩნევს მანერულობას, სენტიმენტალურ გაბუნდოვანებას, ღვარჭნილობას, ფსევდორომანტიული, სენტიმენტალური, ულაზათო, გაწელილი ფრაზებით უბრალოებისა და მკაფიოობის ჩანაცვლებას. მთარგმნელის პიროვნება თარგმანში ყოველთვის ჩანს, მაგრამ მას არ უნდა ჰქონდეს საკუთარი სტილი, არამედ უნდა გადმოიტანოს დედნის ავტორის სტილი.

თითქმის იგივე აზრს გამოხატავს ნაბოკოვი, როცა ამბობს: მთარგმნელი.... „ავტორის სტილისა და მეთოდების შესახებ ყველა დეტალს ყურადღებით უნდა გაეცნოს; კარგად უნდა ერკვეოდეს სიტყვების სოციალურ წარმომავლობაში, მოდურობის პერიოდებში, ისტორიასა და სხვადასხვა ეპოქაში წარმოქმნილ ასოციაციებში. ამ ყველაფერს მესამე მოთხოვნასთან მივყავართ: ნიჟსა და ცოდნასთან ერთად, მთარგმნელს მიბაძვის უნარიც უნდა ჰქონდეს – უნდა შეეძლოს ავტორად გარდაისახოს, მისი სახასიათო მანერები და მეტყველება გადაიღოს, ქცევა და აზროვნება გაითავისოს; ამ დროს უკიდურესად დამაჯერებელი უნდა იყოს“ /ნაბოკოვი/. ლექსის კონცეფციის გადასხვაფერება-შეკრეჭაზე მკითხველის გემოვნებაზე მისი მორგების მიზნით ვ. ნაბოკოვი მსგავს აზრს სხვა ადგილას ასე გამოხატავს: „ყველაზე საშინელი სიმდაბლე ისაა, როცა შედეგს აშალაშინებენ, აპრიალევენ, საძაგლად ალამაზებენ და იმ ფორმას აძლევენ, რომელიც საზოგადოების რწმენა-წარმოდგენებს ყველაზე მეტად შეესაბამება“ - /ნაბოკოვი, თარგმანის ხელოვნება/.

სიტყვათა ნიუანსების შეგრძნება. ზევით თარგმანის სიზუსტეზე ვისაუბრეთ, მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ თარგმანი სიტყვასიტყვითი უნდა იყოს და პწკარედს დაემსგავსოს. თარგმნა შემოქმედებაა და არა მექანიკური პროცესი, რაზეც წიგნში ნათქვამია: „ნურავინ იფიქრებს, თითქოს ჩვენ პწკარედის სკრუპულოზურობას ვითხოვთ მხატვრული თარგმანისგან, მაგრამ თარგმანმა (მითუმეტეს ლექსის პროზაული თარგმანმა) დედნის ტექსტს უნდა უერთგულოს, წინააღმდეგ შემთხვევაში უცხოელი მკითხველი ვერ შეიქმნის სწორ წარმოდგენას პოეტის მსოფლმხედველობაზე, მაგრამ ფრაზა არაზუსტი შეიძლება იყოს მაშინ, როცა დედნის იდეას ასე უფრო ნათლად გადმოსცემს, ანუ თუ იდეა არაზუსტი თარგმანით უკეთ გადმოიცემა, დასაშვებია გადახვევა. ამ დროს მთავარ როლს ენის სპეციფიკა თამაშობს. კონკრეტულ იდეას სხვადასხვა ენაში სხვადასხვა ფრაზა უკეთ გამოხატავს. აქ მთარგმნელმა ანგარიში უნდა გუწიოს ამ სპეციფიკას“ (გამსახურდია 1984, 114).

ზოგჯერ ადეკვატურობის მიღწევა ითხოვს არადედნისეული, მაგრამ ლოგიკური ჩანართების გაკეთებას. ზოგადად, თარგმანში ყოველთვის ჩნდება არადედნისეული ჩანართიც და კლებაც. აქ ბეწვის ხიდზე სიარულია საჭირო მთარგმნელის მხრიდან, რადგან ეს უნდა მოხდეს დედნის იდეის დაუმახინჯებლად და შინაარსობრივი ინფორმაციის მნიშვნელოვანი ცვლილების გარეშე. ზ. გამსახურდია ამ იდეას მეტაფორულობით გამოხატავს ესეში „თარგმნითი ლიტერატურის საჭიროებანი:“ „მთარგმნელს მოეთხოვება როგორც პოეტური გზნება, ისე ლინგვისტური სკრუპულოზურობაც. თუმც აქაც საჭიროა

ოქროს შუალედი. მთავარია, მთარგმნელმა შექმნას ცოცხალი ექვივალენტი ნაწარმოების სტილისა. ეს არის პირველი გასაღები დედნის განწყობილების აღსადგენად. ზედმეტ სრუპულოზურობას დაუშვებელი კალკირებისაკენ მივყავართ, ხოლო გადაჭარბებულ ad libitum-ს დედნის სულის დაკარგვისაკენ. ცნობილი თქმაა: კარგი მთარგმნელი ეს არის ოდისევსი, რომელიც მშვიდობით დააღწევს თავს სკრუპულოზურობის სცილასა და თავისუფალი თარგმანის ქარიზდას“ (გამსახურდია 1991, 365). „გადაჭარბებულ ერთგულებას ხშირად თარგმანში სერიოზულ ლაპსუსებამდე მივყავართ, რომელსაც ლინგვისტიკასთან მეტი საქმე აქვს, ვიდრე ლიტერატურისმცოდნეობასთან“ (იქვე, 447). „ბუკვალიზმს მივყავართ მხატვრული ელემენტის მოსპობისაკენ, მაგრამ თარგმანში მთავარია დედნის პოეტური ჩანაფიქრისა და საერთო სულის რეპროდუქცია, ვიდრე ცალკეული სიტყვებისა და ფრაზების მონური გადმოტანა“ (იქვე, 448).

თარგმნის პროცესში მთარგმნელის გონებაში სიტყვები ერთმანეთზე ათასგვარ გავლენას ახდენენ და არა მხოლოდ სიტყვები, არამედ - ბგერებიც. ამის დასტურია, რომ ხანდახან წარმოიშობა უნებლიერ რითმები და ალიტერაციები. სიტყვათა ერთმანეთზე გადაბმის მაგიაზე ყურადღებას მამხვილებს ნაბოკოვიც: „სიტყვების ასეთი ურთიერთკავშირი და სხვადასხვა ენის ვერბალური სერიების შეუსაბამობა კიდევ ერთ წესს აღმოგვაჩენინებს, კერძოდ: სტრიქონში სამი მთავარი სიტყვა ერთმანეთს უმაგრებს ზურგს და თან რაღაც ისეთს უმატებს, რაც მანამდე არ ჰქონია – არც ცალკე და არც სხვა კომბინაციებში. ფარული ღირებულებების ასეთი გაცვლა შესაძლებელი ხდება არა მხოლოდ სიტყვებს შორის უბრალო კონტაქტით, არამედ ზუსტი პოზიციით, როგორც სტრიქონის რიტმთან, ასევე ერთმანეთთან მიმართებაში. მთარგმნელმა ეს აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს“ /ნაბოკოვი/.

ზოგჯერ დედანში არ არსებობს ის ლექსიკური ერთეული, რასაც მთარგმნელი ჩართავს, მაგრამ განწყობილებითა და ინტონაციით რაღაც „უხილავი“ გადმოაქვს სიტყვიერად. თუ ზუსტი აღწერილობაა დედანში არსებული სიტუაციისა და აბსოლუტურად ლოგიკურად ჯდება მთლიანი ლექსის კონტექსტში - ეს მთარგმნელის მიგნებაა და მის მთარგმნელობით ტექნიკას ადასტურებს.

მთარგმნელს არც ის უნდა გამოეპაროს, როცა ავტორი სიტყვას არაპირდაპირი მნიშვნელობით ხმარობს ასევე, როცა გრამატიკისადმი და სემანტიკისადმი აქვს ინდივიდუალური მიდგომა.

შუალობით თარგმანები. გამსახურდია წერს, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისური თარგმანები მნიშვნელოვანია, რადგან კაცობრიობა ამ ენაზე ეცნობა მას და მეტიც, „სხვა

ენაზე მთარგმნელები უპირატესად სარგებლობენ ინგლისური თარგმანებით, ვინაიდან ინგლისური ენა მრავალთათვისაა მისაწვდომი“ (გამსახურდია 1984, 9) - აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ზ. გამსახურდია დასაშვებად მიიჩნევს ე. წ. შუალობით თარგმანებს - ანუ როცა მთარგმნელმა ორიგინალის ენა ზედმიწევნით არ იცის („ვეფხისტყაოსნის“ მთარგმნელთა უმრავლესობამ სრულყოფილად არ იცოდა ქართული ენა), თარგმანების კრიტიკული შესწავლის შემდეგ შეიძლება გაცენოს სხვა ენაზე თარგმანითაც, რათა შეძლოს მათი შედარება და ნამუშევრის ამ გზით დახვეწა.

ამრიგად, ზ. გამსახურდიას შეხედულებები ასე შეიძლება განვაზოგადოთ: თარგმანის ხელოვნებისთვის უპირველესი ოთხოვნაა - ნაწარმოების სწორად კითხვა და გაგება, მისი კულტურული, ეთიკურ-ფილოსოფიური დეკოდირება, შემდეგ კი - სამწერლო და პოეტური ოსტატობის გზით ამ ყველაფრის სხვა ენაზე რეალიზაცია ბუნებრივობის შენარჩუნებით. მთარგმნელი - უპირველეს ყოვლისა, არის საუკეთესო მკითხველი და თუ კარგი მკითხველის მთავარი ღირსება ისაა, რომ მწერლის ცხოვრებით შეუძლია იცხოვროს, განიცადოს, რასაც დედნის ავტორი განიცდის. თარგმანი შემოქმედის თვითრეალიზაციის ერთ-ერთი გზაა, როცა შედგება ისეთი ტანდემი ავტორსა და მთარგმნელს შორის, რომ სხვა ენაზე მკითხველმა დედნის ყველა სიკეთე მაქსიმალურად შეიგრძნოს.

ლიტერატურა:

გამსახურდია, ზვიად. 1984. „ვეფხისტყაოსანი“ ინგლისურ ენაზე. თბილისი: 1984

გამსახურდია, ზვიად. 1901. წერილები. ესკეზები. თბილისი: ხელოვნება 1991.

ნაბოკოვი, ვლადიმერ. 4. 06. 2016. თარგმანის ხელოვნება, ინგლისურიდან თარგმნა ირმა ტაველიძემ. საზოგადოებრივ-ლიტერატურული ჟურნალი არილი.

<http://arilimag.ge/%E1%83%95%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%A0->

[%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%91%E1%83%9D%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%95%E1%83%98-%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%92/](http://arilimag.ge/%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%91%E1%83%9D%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%95%E1%83%98-%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%92/) (10.05.2019).